

EMIGRACE (VÍDEŇ, 1983–1990)

Blížil se konec března 1983 a já se chystal provést svůj Veliký Životní Skok. (Opravdu tak veliký? Vídeň je z mého rodného městečka na kilometr stejně daleko jako Praha, navíc útek na „Západ“ v tomto případě znamenal přesun na východ, na sám okraj „Veliké centrální stepi“, která se táhne od bran Vídně až k branám Pekingu.) Autobus odjížděl brzy ráno z Prahy z náměstí I. P. Pavlova. Bylo nutno přijet už o den dřív, ještě jsem trochu bloumal ulicemi a na Karlově náměstí potkal Cikánku, která mi za malý peníz, snad pětikorunu, slibovala číst z dlaně budoucnost. Zdvořile jsem odmítl, říká si, že pokud budoucnost zná špatně, proč to vědět, a pokud by ji snad znala správně, tak tuplem proč to vědět.

Je paradoxní, že už nevím, u koho jsem tuto poslední noc přenocoval, ale kupodivu jsem spal dobře. Ráno jsem musil sám sebe přesvědčit, že jedu jen na veselý čtyřdenní výlet a zase se brzy vrátím. Zájezd byl krátký a relativně drahý, mělo se ukázat, že všichni účastníci jej použili jako emigrační – nakonec prý se vrátil jen šofér a fizl. Takto tedy Strana ve své policajtské moudrosti „upouštěla páru“ zcela záměrně. V průběhu let přišla na to, že z obrího kárného tábora obklopeného zátarasy a signálními systémy musí vést nějaká úzká, a přece existentní pěšinka pro úplné nespokojence, které nebylo už možno pověsit ve vši tichosti a kteří by se po léta zmítali mezi disentem, vězeními a blázinci. Proč tedy dávat Amnesty International a Svobodné Evropě další materiál, když po emigraci budou mít takovíto ptáčkové plné ruce práce s uživením a zařazením se v nové zemi a nebudou dále obtěžovat. Při výchově „socialistického člověka“ je vždycky nějaký odpad, podobně jako určité procento odchovávaných kuřat pojde či se část plaveného dříví potopí (emigrace

se držela, podobně jako sebevražednost, v celkovém průměru populace kolem jednoho procenta či trochu pod).

Už když jsme přejížděli hranice v Halámkách, vytáhli pohraničníci z autobusu jednoho pána, u něhož našli dva pasy. Už se nevrátil. Také již na prvním odpočívadle v Rakousku začali první exulanti odcházet, jeden pár spojil emigraci i s rozvodem a hlučně se pral o ručníky a věci ze společného kufru – scénu si nelze dost dobře představit, pokud ji člověk neviděl. Je pozoruhodné, jak jsem i při této cestě myslel na nedosycenou cestovní vášeň – plánoval jsem si cestu „užít“ a v Rakousku vystoupit až při návratu. Tak jsem ještě uviděl Postojenskou jeskyni s macaráty v bazénku (ve své růžové embryonální „človíčkovitosti“ jsou opravdu okouzující), Ljublanu, Benátky a Terst. Tam se ve výpravě rozkřiklo, že se budou vybírat pasy, aby nám byl znemožněn útek. Zřejmě to nebyla pravda, ale do většiny skupiny jako když střelí. Samozřejmě jsem chtěl i nadále do Rakouska, tradiční rodinná vazba a můj silný vztah k německé kultuře, byť jsem jazyk sám uměl jen zčásti, byly naprosto nepřevratitelné. Netušil jsem (a tušil to z běžných lidí sotvakdo), že podle Ženevské konvence o uprchlících je každý povinen požádat o azyl v první svobodné zemi, na kterou jeho noha šlápne – pokud by si snad tento dokument chtěl někdo půjčit do studovny Klementina, nedojel by už věru daleko.

Z Terstu jsem volal domů, že se už nevrátím. Matka vyprávěla, že jí ještě dlouho znělo v uších počáteční volání spojovatelky (muselo se volat ještě z pošty): „*Cabino quattro, cabino quattro...*“ Vypukla panika, matka (otec byl na jakési vzdálené stavbě) po zbytek noci páčila moji korespondenci a papíry, které měla za kompromitující, v očekávání okamžité domovní prohlídky – ta však nepřišla ani té noci, ani kdy potom. V Terstu jsem zašel na policii, kde ovšem mluvili jen italsky, nakonec mi hlavní údaje přetlumočil policista Slovinec, s nímž jsem se jakžtakž dorozuměl. Poslali mě do sběrného tábora v městě Latina, což je na jih od Říma. Znamenalo to asi šestnáct hodin cesty vlakem a vydání se z většiny peněz za jízdenku. V Latině už bylo teplo jako v létě, chocholy datlových palem lemovaly cestu k lágru, který vypadal dosti nepovzbudivě. Podařilo se mi najít úředníka, který uměl německy, a ten mi situaci vysvětlil: Chci-li do Rakouska, musím požádat o azyl tam. A abych to mohl udělat, musím přejít hranici „načerno“, někde v horách. Všechny státy se snaží vždy emigrantů spíše zbavovat, a proto byl tento dobrý muž velmi sdílný a nešetřil různými radami. Vzhledem k tomu, že od události uplynulo pětadvacet let, už nevím, zda mi místo přechodu poradil on či zda jsem

se někde cestou dovtipil a vybral si je sám. Na každý pád jsem za úplně poslední peníze koupil jízdenku zpět na sever do města Tarvisio a odtud do městečka Pontebba v podhůří Alp. Nových šestnáct hodin jízdy, jíst už dávno nebylo co.

V Pontebbě jsem za večerního soumraku vyrazil k hranici, vůbec netuše, nebude-li střežena (Rakousko tehdy v Evropské unii dávno ještě nebylo a poměry na Západě jsem znal jen matně). Zeptat jsem se bál, abych se nevyzradil – vyrůstáme-li v profizlovaném státě, vždy nám obraznost maluje podobná nebezpečí. Kýžený průsmyk Nassfeld Pass byl asi o 1400 metrů výše. Zpočátku jsem šel po silnici, serpentinami stoupajícími do kopců, pak jsem odbočil jakýmsi průsekem ve smrkovém lese kolmo nahoru do straně, snad turistickou stezkou, snad úzkou lyžařskou dráhou. Byla jasná, v horách v březnu ještě mrazivá noc s měsícem blížkým úplňku, sněhu bylo zhruba po pás, byl ale značně umrzlý, takže jsem se bořil jen místy. Kufr bylo nutno odhodit asi po pěti krocích, a tak jsem přendal dvoje trenýrky a ponožky do plastové tašky a vyrazil. Díky měsíční iluminaci a brýlím bylo možné si nevypíchat oči o suché smrkové větvičky, které se ježily po obou stranách. Ač oděn v polobotky a jarní oblečení, nehrozilo, že promrznu – výstup byl velmi příkrý a dlouhý, občas jsem se některou nohou probořil pod ledovou krustu. Ani zmlada jsem nebyl žádný sportovec a lze pouze žasnout, čeho je člověk schopen, když mu o něco jde. A tady nešlo o život, jen o životní smysluplnost, možná jen zdánlivou – Itálie je kulturní země, v něčem kulturnější než moje druhá rakouská vlast, její příjemný jazyk bych se za mlada jistě brzy naučil a v některém severoitalském městě mohl trávit svůj exil ve vší příjemnosti. Dostat se do Rakouska jsem však tehdy chápal jako otázku života a smrti (jistě by mi bylo milé i Německo, ale kde to bylo!).

Někdy snad tak kolem třetí hodiny ranní jsem byl u vrcholu stoupání, na průsmyku, kde se otvírala téměř bezlesá rovina až daleko k obzoru. Bylo vidět několik přízemních budov, snad příbytky celníků a pohraniční strážce. Jaké bylo moje zděšení, když jsem v dálce u jednoho takového domku uviděl chlapa, který se tam pohybuje. Strnul jsem, on také strnul a dlouho, snad půl hodiny jsme na sebe bez pohybu zírali. Časový odhad může být přemrštěný, protože strach každou vteřinu natahuje do délky. Konečně mi došlo, že je to můj vlastní stín, vržený nízkým měsícem přes sněhovou pláň a promítnutý na světlou stěnu domku. C. G. Jung by měl z mého strachu a boje se Stínem jistě převelikou radost, mně však tato souvislost došla až mnohem později (po létech jsem zjistil, že jeden

z atentátníků na Heydricha takto zareagoval na vlastní odraz v zrcadle ve výtahu a vytáhl pistoli). Aktuálně jsem se radoval, že průsmyk není v zimě obýván a hlídán – v létě asi byl a turisté museli tehdy ještě u boudičky ukazovat pasy. Ulevilo se mi jako málokrát v životě. Pustil jsem se na rakouskou stranu a asi v devět došel do nejbližší vsi, zkulturniv se, jak se jen dalo. Ani zápal plic či angínu jsem z tohoto zážitku nedostal, ač jsem něco takového čekal.

Přihlásil jsem se na místní policejní stanici s tím, že náš autobus údělím projížděl a já tam z něj vystoupil. Zda mi to věřili, nevím, ale vše zapsali do protokolu, možná tam takové věci zažívali častěji. Snad mi má druhá vlast po letech odpustí, že jsem se do ní takto *contra legem artis* vetřel – ale touha po Vídni, kterou jsem si po intelektuální stránce představoval jako za dob Sigmunda Freuda, byla silnější než cokoli jiného: teprve později jsem měl pochopit, že už se nejedná o cosi živého, ale v podstatě o dobře zakonzervovanou mrtvolu. Tak skončil jediný počin mého dosavadního života, který měl v sobě jakousi příchuť odvahy – že to byl nával kuráže ve věci, kde být ani nemusela, ponechme stranou. Je smutné, že ti, kdo zažili něco skutečně nebezpečného a zásadního, většinou mlčí a paměti napsat odmítají, ti, kteří zažijí nějaké malé, umolované dobrodružstvíčko, se svou troškou do mlýna naopak pílí – a tak se stává, že to skutečně podstatné nebude nikdy napsáno: taková je smutná pravda o povaze bytí. Vzhledem k tomu, že celou příhodu bylo nutno tajit, jsem přišel o pocit dominance při nejoblíbenější a donekonečna opakované zábavě emigrantů: „...a jak ty jsi utíkal, vyprávěj!“ Trochu podobně, jako se postpubescenti baví vyprávěním, jak kdo přišel o počestnost. Ač by se historka nedostala na samu špičku, kde se skvěli ti, kteří přilétli v noci v montgolfiéře, proplavali Dunaj s akvalungem, prostrhali se dráty atd. (i takoví ve Vídni byli), přece by vzbudila značnou pozornost. A tak jsem byl v postavení někoho, kdo, ač poprvé sveden řeckně Brigitte Bardotovou (dobový filmový sexuální idol) v jejím apartmánu na Riviéře, musí vykládat, že se tak stalo s Mařkou Vomáčkovou u muziky v Dolní Lhotě.

Jeden z policistů mne pak pozval i domů na oběd a na večeři, dodneška si vzpomínám na krájenou klobásu a uzené paní policajtové – musel jsem se velmi ovládat, abych je neschlamstnul i s podložním prkýnkem. Na noc mne doma přece jen mít nechtěli, a tak jsem přespal v obecní šatlavě, jelikož jsem ale nebyl zadržený, měl jsem celou odemčenou a mohl si celé vězení prohlédnout. Kriminál to byl slušný, čistý, z podlahy

by se tam dalo jíst. Ve vedlejší cele bylo několik Pákistánců, kteří, snad v oprávněné obavě ze zpětné deportace, celou noc smutně zpívali. Ráno jsem dostal volnou jízdenku na vlak do centrálního tábora v Traiskirchenu a odjel tam.

UPRCHLICKÝ TÁBOR

Centrální rakouský uprchlický tábor se nacházel v Traiskirchenu, několikatisícovém městečku ležícím jižně od Vídně uprostřed polí a vinic, z jistého hlediska už na Balkáně. Byla to bývalá kasárna, za c. a k. časů kadetní škola, sestávající z řady několikapatrových budov stíněných kaštany. V roce 1981, když dorazila největší uprchlická vlna z Polska, zde bylo přechodně přes sto tisíc lidí, v době mého příchodu bych stav odhadoval na asi čtyřicet tisíc, tedy několika násobně víc než obyvatel městečka. Kromě toho mělo ministerstvo vnitra po celé zemi najaté tzv. pensiony, což byly rozmanité hotýlky a ubytovny, jejichž majitelé se nějak zdárně vetřeli do ministeriální přízně a měli zajištěnou neustálou plnou obsazenost, byť emigranty, kteří příslušné zařízení zvolna „vybydleli“. Jednalo se ale zřejmě o zlatý důl a majitelé si nahrabali brzy na několik penzionů nových – z rozeschlé státní kádě tekly peníze všemi směry. Účelem bylo uprchlíky nějak rozptýlit po celé zemi a zajistit jejich integraci na různých místech, popřípadě, a to častěji, tam čekali na vystěhování do zámoří, Spojených států, Kanady a Austrálie. Řada penzionů byla v Alpách, často s výhledem na úchvatná horská a jezerní panoramata, ale prakticky bez možnosti získat práci či nějak proniknout do zdejší uzavřené horalské společnosti. Několik penzionů bylo i ve Vídni. Obyvatelé městečka nebyli z utečenců, občas provozujících nějakou drobnou kriminalitu, zrovna šťastni, ale protože jim skýtali velice levnou, samozřejmě nelegální, pracovní sílu na vinicích a stavbách, nějak se s celou věcí nakonec smířili. A protože v lágru spolu mohly bydlet jen řádně oddané dvojice, pan starosta a pan farář v dvousměnném provozu oddávali a oddávali.

Můj příchod do tábora připadal právě na den, kdy odstoupil kancléř Kreisky (24. 4. 1983), a v den, kdy jsem po létech Rakousko opouštěl, Kreisky zemřel (29. 7. 1990) – nějak jsem tomuto dobrému muži metafyzicky nedělal dobře. V době, kdy jsem sbíral síly k emigraci, chystal se můj budoucí intelektuální oblíbenec Arthur Koestler (1903–1983), který také několik let v Rakousích prožil, ve své nové anglické domovině ke skoku

mnohem zásadnějšímu – k sebevraždě v pozdním stadiu leukémie. Tehdy jsem jej ještě neznal a netušil, že sbíráme odvahu jaksi paralelně – otrávil se i se svou ženou Cynthií 1. března 1983. Později jsem v němčině přečetl prakticky všechny jeho spisy a stal se z něj můj velký idol – když dnes koukám do jeho knih, je těžko přehlédnout Koestlerův převelký intelektuální narcisismus: někoho tak chytrého a myšlenkově neotřelého jako Koestler aby ovšem podnes hledal s lampou o polednách.

Celkově připomínal traiskirchenský tábor kasárna, z nichž utekli důstojníci, už proto, že devadesát procent jeho osazenstva tvořili mladí muži. Ti jsou ve všech dobách a společnostech mnohem mobilnější a k útekům i exploračním nakloněnější než dívky, které tradičně sedávaly „u maminky v koutku“ (takto je tomu nejen u lidí, ale třeba taky u hrabosů, kde mladí odvážlivci vyrazí až na kilometr od rodné nory, zatímco samičky jen na pár metrů. Drtivá většina paní a dívek přicházela se svými manžely a partnery, znal jsem i případy, kdy dívky chtivé emigrace se speciálně za tímto účelem seznámily, partnera „vyhecovaly“ k odchodu a po přečkání nejhorsích strážní mu daly „kopačky“ a vybraly si jiného. Takzvaný „rodinný“ lágr, kde tyto páry, někdy i s dětmi, byly umístěny, byl mnohem menší než onen pro mužské „singly“ a kdesi v rohu tábora stál domeček jako klíčka, v němž bylo ubytováno několik málo odvážných dívek, které odešly samy. Naprosto nemohu potvrdit obraz traiskirchenského tábora z pera kolegyně Pekárkové, zdál se mi mnohem méně nebezpečný a zejména mnohem méně erotický, než jej líčí – ale z pohledu mladého muže, jakých tam bylo dvanáct do tuctu, mohl být mnohem fádnější. Obecně mám dojem, že se strážně a děsy uprchlických táborů přehánějí. Jako prázdninový pobyt bych je sice doporučil sotva, ale jednalo se o cosi mnohem benignějšího, než byla vojna v téže době, zejména také cosi mnohem smysluplnějšího, a jsem rád, že jsem si jeden zážitek nahradil druhým.

Pobyt v lágru začínal v takzvané „izolaci“ či „karanténě“, části, kterou nově příchozí nesměli opustit a kde příslušné formality trvaly zhruba týden. Bylo pro ni vyhrazené celé nejvyšší patro jednoho z bloků, noví příchozí tam bydleli ve velkých halách s dvaceti a více postelemi, v pestré směsici národností i džendrové, rodiny i singlové pomíchaně. Zatímco rodiče seděli často zamýšleně v meditacích o své budoucnosti, hrály si děti na velikých koridorech bez ohledu na jazykové rozdíly společně na honěnou, pískaly vysokými hlásky a vyskakovaly radostně do výšky – děti si ostatně zvesela hrály i v Terezíně, kde byla situace nesrovnatelně horší.